

PIIMA JA PIIMASAADUSTE TARBIMISEST EESTI NSV-s

M. Miljan

Kaubatundmise ja kaubanduse organiseerimise kateeder

1970. aastal tarbiti meie vabariigis ühe elaniku kohta 420 kg piima ja piimasaadusi (ümberarvestatult piimale). See on üle 100 kg rohkem kui keskmiselt Nõukogude Liidus. Seejuures oli meie vabariik piima ja piimasaaduste tarbimises ühe elaniku kohta teiste liiduvabariikide seas kolmandal kohal Leedu ja Läti NSV järel. Saavutatud piimasaaduste tarbimise tase on kõrgem ka enamuse arenenud välisriikide vastavast tarbimisest. Mainitud taseme saavutamisel on olnud oluline osa nii materiaalsetel kui sotsiaalsetel teguritel.

Saavutatud kõrget piimatoodete tarbimise taset ei saa lugeda veel optimaalseks, kuna see on tunduvalt madalam, kui teaduslikult põhjendatud toitumisnormid ette näevad (515 kg). Uurimused näitavad, et toidutarbe rahuldamisel, millest meie vabariigi elanikkond rahuldab käesoleval ajal ca 20% piima ja piimasaadustega, esineb küllaltki palju valguvaegust. Enamus piimatooteid sisaldab aga märkimisväärselt täisväärtuslikku loomset valku ning need on tunnustatud üldiselt kõrge toiteväärtusega produktideks, mis on heade maitseomadustega ja nõuavad toiduks tarvitamisel suhteliselt vähe töökulu. Seda arvestades tuleks igati soodustada ja aktiveerida piimatoodete tarbimise edasist kasvu.

Viimase kümne aasta jooksul (1960—1970) ei ole aga piima ja piimasaaduste tarbimine ühe elaniku kohta oluliselt tõusnud (keskmine aastane juurdekasv alla 1%) ning see tõus ei ole olnud ka pidev. Ebarütmilised muutused tarbimise tasemes olid põhjustatud väga mitmesugustest teguritest, mille hulgas küllalt tähtsad olid piimatoodete riiklike jaehindade tõus 1962. a., elanikkonna rahaliste tulude kasvutempode varieerumine, muutused elanikkonna sotsiaalses koosseisus ning nihked elanikkonna tarbimise ja nõudluse struktuuris.

Huvitav on täheldada, et vaadeldaval perioodil (1960—1970) on konkreetsete piimasaaduste tarbimise taseme dünaamika märgatavalt diferentseerunud. Kõige kiiremini kasvas piimakonservide, jäätise ja juustu tarbimine ühe elaniku kohta (aastas keskmiselt 12,6; 8,8; 6,8%), mis moodustas 1970. aastal vastavalt 2,3 tingtoosi ning 2,1 ja 2,5 kg ühe elaniku kohta. Seejuures on juustu tarbimise kiiret suurenemist mõningal määral soodustanud häired elanikkonna varustamisel vorstitoodetega, seda eriti 1968. ja 1969. aastal.

Erinevused üksikute piimasaaduste tarbimise kasvutempodes on põhjustanud vastavaid muutusi ka piimatoodete tarbimise struktuuris. 1970. a. tarbiti vabariigis piimast ja piimasaadustest (üंबरarvestatult piimale) 55% täispiimasaadustena, 39,3% võina, 4,4% juustuna ning 1% jäätise ja piimakonservidena.

Võrreldes piimasaaduste tarbimise taset meie vabariigis teiste liiduvabariikide vastavate näitajatega, tuleb märkida, et kõigi ülalmainitud piimasaaduste tarbimise tasemelt on meie vabariik teiste liiduvabariikide seas ühel esimestest kohtadest.

Võrdluseks olgu märgitud, et juustu tarbimise tasemelt on maailmas esikohal Prantsusmaa, kus ühe elaniku kohta tarbitakse aastas keskmiselt kuni 13 kg juustu. Kõrge tarbimise tase on veel Taanis, Hollandis ja Sveitsis,¹ kus aastas tarbimine on 8—11 kg juustu ühe elaniku kohta. Seejuures juustu keskmise tarbimistasemega maades näitab juustu tarbimine tõusutendentsi.

Või tarbimise tase on maailmas kõige kõrgem Uus-Meremaal ja Soomes. Viimases neist ulatub tarbimine 17—18 kg-ni ühe elaniku kohta aastas. Seejuures reas maades võib täheldada või tarbimise tunduvat vähenemist. Seda põhjustab tavaliselt kolm faktorit. Esiteks tarbitakse või asemel heade maitseomadustega kõrge kvaliteedilist margariini, mille hind on tavaliselt ligi 2 korda väiksem või omast. Teiseks — väheneb leiva- ja saiasaaduste tarbimine. Kolmandaks — rasvade osatähtsus toiduratsioonis näitab languse tendentsi.

Toiduainete tarbimise struktuur töölistel ja teenistujatel erineb tunduvalt tarbimise struktuurist kolhoosnikute hulgas. Seda esmajoones sellepärast, et enamik kolhoosnikutest omab isiklikku majapidamist, kust saadud piim, liha, munad jm. soodustavad mainitud saaduste enamtarbimist võrreldes tööliste ja teenistujatega. Peale selle on ka kolhoosnikutel füüsilise töö intensiivsus valdavas osas suurem kui enamikel teenistujatel ja töölistel. Seetõttu on nende toiduvajadus ka märkimisväärselt suurem.

Erinevust piimatoodete tarbimise tasemes ja dünaamikas erinevates sotsiaalsetes gruppides aastatel 1965—1970 iseloomustavad järgmised andmed (üंबरarvestatult piimale, kilogrammides ühe elaniku kohta):

¹ Võrdlusandmed välisriikide kohta on toodud ÜRO mitmesuguste teatmike alusel.

	1965. a.	1967. a.	1968. a.	1969. a.	1970. a.
Töölised ja teenistujad	398	375	395	403	410
Kolhoosnikud	473	483	531	495	486

Võrreldes erinevate sotsiaalsete gruppide tarbimise taset meie vabariigis ja Nõukogude Liidus tervikuna ning teistes liiduvabariikides, võib täheldada mõningaid erinevusi. Esiteks on nii tööliste-teenistujate kui kolhoosnikute perekondades piimatoodete tarbimine tunduvalt kõrgem kui NSV Liidus tervikuna, kusjuures liiduvabariikide hulgas oleme kolmandal kohal Leedu ja Läti NSV järel. Teiseks on Nõukogude Liidus tervikuna ja enamikus liiduvabariikides tööliste-teenistujate peredes piimatoodete tarbimine suurem kui kolhoosnikute peredes (Nõukogude Liidus tervikuna ca 10%). Kolmandaks, nii Nõukogude Liidus tervikuna kui ka enamuses liiduvabariikides (ka Leedus ja Lätis) kasvas piimatoodete tarbimine mõlemas sotsiaalses grupis aastatel 1965—1970 kiiremini kui meie vabariigis. Siinjuures on oluline märkida, et meie vabariigis suurenes kaheksandal viisaastakul piima ja piimasaaduste tarbimine ühe perekonnaliikme kohta nii tööstustööliste kui ka kolhoosnikute perekondades tunduvalt aeglasemalt kui paljude teiste kõrge toiteväärtusega toiduainete tarbimine. Seejuures suurenes piima tarbimine tööstustööliste perekondades ühe perekonnaliikme kohta aeglasemalt kui piimasaaduste tarbimine tervikuna ühe elaniku kohta vabariigis. Sama võib öelda ka või tarbimise kohta. Samal ajal vähenes kolhoosnikute perekondades piima tarbimine ühe perekonnaliikme kohta tunduvalt (keskmiselt 2% aastas), kuna või tarbimine suurenes tavaliselt samavõrra (keskmiselt 2,2% aastas). Mainitud nihked piima ja või tarbimises kolhoosnikute perekondades on põhjustanud olulisi tarbimise struktuuri muutusi neis perekondades.

Olulist diferentseeritust piima ja piimasaaduste tarbimises erinevates sotsiaalsetes gruppides võib täheldada ka sõltuvalt tulu suuruselt ühe perekonnaliikme kohta.

Büджетistatistika andmete detailsem analüüs piima ja piimasaaduste tarbimise kohta aastatel 1965—1970 võimaldab teha järgmised üldistused ja järeldused:

1. Piima ja piimasaaduste tarbimise tase kõikides sotsiaalsetes gruppides on mittelineaarses sõltuvuses nende tulude suuruselt. Küllalt tihedat seost tarbimise taseme ja tulude vahel kinnitab võrdlemisi kõrge korrelatsioonikoefitsient (0,7—0,8).

2. Analoogilistes tulukuse gruppides on piima ja piimasaaduste tarbimise tase kolhoosnikute perekondades kõrgem kui tööliste ja teenistujate perekondades. See on põhjustatud eelkõige lehmapidajate suuremast osatähtsusest esimeses grupis.

3. Piima ja piimasaaduste tarbimise tase enamikes tulukuse gruppides näitab langustendentsi. Tarbimistaseme üldise tõusu kindlustab perekondade arvu suurenemine kõrgema tulukusega gruppides.

4. Üksikute piimasaaduste tarbimise elastsus tulude suhtes on erinev: vähese elastsusega on täis- ja lahja piima tarbimine, kõrge elastsusega juustu, või ja koore tarbimine. Seejuures ei ole vastavad elastsuskoefitsiendid erinevate sotsiaalsete gruppide osas ühesugused. Nii näiteks oli tööstustöölise puhul või osas vastav elastsuskoefitsient 0,664, kolhoosnikutel — 0,884; täis- ja lahjapiimasaaduste osas oli see vastavalt 0,387 ja 0,303.

5. Kolhoosnike perekondades on märgata piima ja piimasaaduste tarbimise tasemes langustendentsi. See on põhjustatud nii lehmade arvu vähenemisest kui tootmise kaubalisuse suurenemisest.

6. Piimatoodete tarbimise diferentseeritus erinevates tulukuse gruppides lubab mainitud toodete tarbimistaseme edasist suurenemist vastavalt elanikkonna tulude kasvule.

Käesoleval ajal on elanikkonna poolt tarbitavate piima ja piimasaaduste ressursside kaheks peamiseks allikaks ostud riiklikust ning kooperatiivsest kaubandusvõrgust ja laekumine elanikkonna isiklikest majapidamistest. Vastavalt vabariigi piimabilansi andmetele moodustas 1970. aastal riiklikust ja kooperatiivsest kaubandusvõrgust elanikkonna poolt ostetud piima ja piimasaaduste osatähtsus nende kogutarbimises 77% ning isiklikest majapidamistest laekunud piimal ja piimasaadustel 18%. Seejuures tuleb aga täheldada, et erinevates sotsiaalsetes gruppides tarbitavate piima ja piimasaaduste ressursside allikatel on erinev osatähtsus. Nii moodustasid 1970. aastal riiklikust ja kooperatiivsest kaubandusvõrgust ostetud piim ja piimasaadused töölistel ja teenistujatel mainitud produktide kogutarbimisest 85% ja kolhoosnikutel 36%. Isiklikest majapidamistest laekunud piima ja piimasaaduste osatähtsus mainitud produktide kogutarbimises oli töölistel ja teenistujatel 12% ning kolhoosnikutel 52%.

Tarbitavate piima ja piimasaaduste ressursside kolmandaks oluliseks allikaks on kolhoositurg. 1970. aastal oli mainitud allika osatähtsus piima ja piimasaaduste kogutarbimises ca 4%. Kõigil teistel allikatel on veel väiksem osatähtsus tarbitavate piima ja piimasaaduste ressursside moodustamisel.

Siinjuures on oluline märkida, et tarbitavate piima ja piimasaaduste ressursside moodustamisel on isiklikest majapidamistest ning külasisese kaubanduse kaudu laekunud piima ja mõninate täispiimasaaduste kogused tunduvalt suurema osatähtsusega, kui seda iseloomustavad ülalmärgitud keskmised näitajad. Samal ajal võib enamike teiste piimatoodete (juust, jäätis, piima-

konservid, või) peaaegu ainsaks tarbimise allikaks lugeda kõigil sotsiaalsetel gruppidel riiklikku ja kooperatiivset kaubandust.

Piima ja piimasaaduste kaubalise tarbimise märkimisväärne tõus on toimunud just viimasel aastakümnel ja seda peamiselt organiseeritud turu osatähtsuse tõusu arvel piimatoodete tarbimisallikate kujundamisel. Kui 1960. aastal oli kogu elanikkonna piima ja piimasaaduste tarbimisel organiseeritud turu kaudu laekunud produktide osatähtsus 61% ja kolhoosnikute peredes ainult 17%, siis 1970. aastaks tõusid vastavad näitajad 16 ja 19 protsendi võrra.

Piima ja piimasaaduste kaubalise tarbimise tõusu võib ka eadspidi eeldada. Seda tingivad elanikkonna majapidamistes toimuv lehmade arvukuse vähenemine ja mainitud majandikategoorias toodetud piima kaubalisuse suurenemine. Seejuures on huvitav märkida, et meie vabariigis on elanike majapidamistes toodetud piima kaubalisus juba käesoleval ajal (1970. aastal 53%) tunduvalt kõrgem kui üheski teises liiduvabariigis.

Eeldades, et üheksandal viisaastakul ei korrigeerita piimatoodete ega ka teiste põhiliste toiduainete jaehindu ning vabariigi kaubandusorganisatsioonidele eraldatakse piisavas koguses ja sortimendis piimatooted elanikkonna maksevõimelise nõudmise täielikuks rahuldamiseks, võib oodata, et nimetatud toodete tarbimise tase tõuseb 1975. aastaks vabariigis 450—460 kg-ni ühe elaniku kohta. Seejuures kaubalise tarbimise osatähtsus tõuseb ligi 90%-ni kogutarbimisest. Ootuste kohaselt tarbitakse 1975. a. vabariigis ühe elaniku kohta 7,0—7,2 kg võid, 2,9—3,1 kg juustu, 2,8—3,0 kg jäätist ning 3,0—3,2 tingtoosi piimakonserve.

Arvestades piima ja piimasaaduste tarbimise arengu seaduspärasusi ja tendentse meie vabariigis ning teistes riikides, võib eeldada, et aastatel 1975—1980 piima ja piimasaaduste tarbimise kasvutempo langeb võrreldes eelneva perioodiga ning 1980. aastal tarbimine ühe elaniku kohta ei küüni teaduslikult põhjendatud tarbimismäärtuseni.

ПОТРЕБЛЕНИЕ МОЛОКА И МОЛОЧНЫХ ПРОДУКТОВ В ЭССР

М. Мильян

Резюме

В 1970 году потребление молока и молочных продуктов на душу населения в Эстонской ССР составило 420 кг, за счет чего население республики удовлетворило приблизительно 20% своих пищевых потребностей. Достигнутый уровень потребления молока и молочных продуктов в ЭССР значительно выше среднего уровня по Советскому Союзу в целом и превышает уровень других союзных республик, кроме Литвы и Латвии, и многих развитых зарубежных стран. Однако достигнутый уровень потребления не может быть признан оптимальным, так как в питании населения республики недостаточно животных белков. Потребление молока и молочных продуктов еще значительно отстает от научно обоснованной нормы потребления (515 кг).

В исследуемый период уровень потребления молока и молочных продуктов на душу населения возрос незначительно (среднегодовой темп прироста меньше одного процента). Повышение уровня потребления на душу населения по отдельным видам молочных продуктов было неравномерным. Самыми высокими темпами возрос уровень потребления молочных консервов, мороженого и сыра. Потребление молочных консервов на душу населения составило в 1970 году 2,3 условных банок, мороженого — 2,1 кг и сыра — 2,5 кг. При этом надо отметить, что уровень потребления этих продуктов значительно ниже, чем во многих зарубежных странах, что позволяет заключить, что потребление этих продуктов в республике имеет значительные потенциальные резервы увеличения.

В уровне потребления молока и молочных продуктов обнаруживается значительная дифференциация по социальным группам населения. В семьях колхозников потребление молока и молочных продуктов на одного человека значительно выше, чем в семьях рабочих и служащих. Для последних лет (1969—1970 гг.) характерно сближение уровней потребления молочных продуктов различных социальных групп населения (повышается уровень потребления в семьях рабочих и служащих, снижается в семьях колхозников), однако можно предполагать, что и в будущем сохранятся известные различия в потреблении.

Главными источниками потребления молока и молочных продуктов являются государственная и кооперативная торговля, т. е. государственные ресурсы молока (в 1970 году доля этого источника в потреблении составила 77%) и поступление молока из личного подсобного хозяйства (в 1970 году — 18%). При

этом в семьях колхозников доля подсобных хозяйств гораздо выше (в 1970 году — 52%) и доля государственных ресурсов ниже (в 1970 году — 36%); в семьях рабочих и служащих — наоборот (в 1970 году соответственно 12 и 85%). В потреблении молочных консервов и мороженого во всех социальных группах единственным источником является организованная торговля. Из года в год повышается доля государственной торговли как источника потребляемых молочных продуктов. Особенно быстрыми темпами происходит это в семьях колхозников.

По подсчетам можно предположить, что потребление молока и молочных продуктов на душу населения в 1975 году увеличится на 450—460 кг. Но в 1975—1980 гг. темпы прироста потребления молока и молочных продуктов не будут ещё такими высокими, чтобы к 1980 году потребление этих продуктов достигло бы уровня научно обоснованной нормы.